

Релігійна самоідентичність і молитва в Україні

Аналітичний звіт

Матеріали підготувала: Олена Богдан, olena.v.bogdan@gmail.com

[Читати на сайті КМІС](#)

З 19 по 31 травня 2016 року Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) провів всеукраїнське опитування громадської думки. Методом особистого інтерв'ю (при зустрічі) опитано 2014 респондентів, що мешкають у 110 населених пунктах усіх областей України (окрім АР Крим та окупованої частини Донецької та Луганської областей) за стохастичною вибіркою, репрезентативною для населення України віком від 18 років, за винятком територій, які не контролювані Україною (у Луганській та Донецькій областях опитування проводили лише на територіях, контрольованих Україною; на території Автономної Республіки Крим опитування не проводили).

Статистична похибка вибірки (з імовірністю 0,95 і за дизайн-ефекту 1,5) не перевищує:

- ❖ 3,3% для показників близьких до 50%,
- ❖ 2,8% для показників близьких до 25%,
- ❖ 2,0% для показників близьких до 10%,
- ❖ 1,4% для показників близьких до 5%,
- ❖ 0,7% для показників, близьких до 1 або 99%.

- 80% респондентів зазначають, що належать до християнства; 12% – що не належать до жодної релігії, але є віруючими людьми. Водночас молилися вдома хоча б один раз упродовж останнього тижня 44% (своїми словами, за молитовником, інакше), а впродовж останнього місяця – 62% респондентів.
- Жінки значно частіше зазначали більш нещодавній час молитви вдома (своїми словами, за молитовником, інакше), ніж чоловіки, літні люди – значно частіше, ніж молодь.
 - ✓ 55% жінок і 31% чоловіків зазначили, що молилися вдома хоча б один раз упродовж останнього тижня.
 - ✓ Відсоток чоловіків, які ніколи не молилися вдома, у 2,5 рази перевищує відповідний відсоток жінок (25% чоловіків і 10% жінок).
 - ✓ Відсоток людей найстаршої вікової категорії, які молилися вдома бодай один раз упродовж останнього тижня, майже вдвічі переважає аналогічний відсоток

серед молоді: 66% респондентів віком 70 років і старше та 34% тих респондентів, яким 18–29 років.

- Соціально-демографічні характеристики вірян двох найчисельніших українських Церков – Православних Церков Київського та Московського Патріархатів – значною мірою подібні (відсутні статистично значимі відмінності за віком і поділом на сільське та міське населення; відмінності за рівнем освіти та доходів і за преференцією щодо мови спілкування значимі, але невеликі – вони значимі з імовірністю 0,95, але не з імовірністю 0,99). Попри відмінності в розподілі за макрорегіонами, за національною ідентичністю та поглядам щодо зовнішньої політики, переважна більшість вірян обох Церков вважають себе «тільки українцем/українкою» (без поєднання з російською або іншою ідентичністю) – 90% вірян УПЦ КП та 76% УПЦ МП.

1. Релігійна належність і молитва вдома

81% респондентів зазначили, що належать до певної релігії, зокрема до християнства віднесли себе 80% опитаних. 17% не належать до жодної релігії; однак, 12% опитаних хоча й не відносять себе до певного віросповідання, але вважають себе віруючими (табл. 1).

Таблиця 1. Релігійна належність

Чи належите Ви до будь-якої релігії? Якщо так, то скажіть, будь ласка, до якої релігії Ви належите?	Відсоток	Кількість респондентів
Християнство	79,6	1600
Буддизм	0,6	11
Індуїзм	0,0	1
Іслам	0,1	3
Інша релігія	0,6	12
Не належу до жодної релігії, але є віруючою людиною	11,6	234
Не належу до жодної релігії і не є віруючою людиною	5,6	112
Важко сказати*	1,9	38
Разом**	100,0	2010

*У цьому та наступних запитаннях опитування КМІС відповідь «важко сказати» не була серед варіантів відповідей, запропонованих респондентові на вибір. Її занотовував інтерв'юер у тому разі, якщо респондент спонтанно відповідав «важко сказати», «не знаю», «не можу вибрати» тощо.

** Четверо респондентів не дали відповіді на запитання.

44% респондентів зазначили, що молилися вдома хоча б один раз упродовж останнього тижня (своїми словами, за молитовником, інакше). Робили це хоча б один раз упродовж останнього місяця майже дві треті респондентів – 62%, що на 19 відсоткових пунктів менше за відсоток тих людей, які зазначили про належність до певної релігії (табл. 1 і 2).

Давніше, ніж місяць тому, молилися вдома **11%** респондентів; ніколи – **17%**, що на **11** відсоткових пунктів переважає кількість тих, хто зазначили «не належу до жодної релігії і не є віруючою людиною» (табл. 1 і 2).

Таблиця 2. Молитва вдома

Чи молилися Ви (своїми словами, за молитовником, інакше) ВДОМА хоча б один раз упродовж...	Відсоток	Кількість респондентів
Останнього тижня	44,2	887
Останнього місяця (але не останнього тижня)	18,0	362
Останнього року (але не останнього місяця)	6,0	120
Давніше, ніж рік тому (але не останнього року)	4,6	92
Ніколи не молився / не молилася вдома	16,7	337
Важко сказати [як варіант відповіді не пропонували]	10,5	211
Разом*	100,0	2009

*П'ятеро респондентів не дали відповіді на запитання.

Молитва вдома серед жінок і чоловіків

Жінки значно частіше зазначали більш нещодавній час молитви вдома, ніж чоловіки: **55%** жінок і **31%** чоловіків зазначили, що молилися вдома хоча б один раз упродовж останнього тижня (своїми словами, за молитовником, інакше). Відсоток чоловіків, які *ніколи не молилися вдома*, у 2,5 рази перевищує відповідний відсоток жінок (**25%** чоловіків і **10%** жінок). Чоловіки майже удвічі частіше, ніж жінки, зазначали, що їм *важко визначити*, як давно вони востаннє молилися вдома: **14%** чоловіків і **7,5%** жінок (табл.3).

Таблиця 3. Молитва вдома серед жінок і чоловіків

Чи молилися Ви (своїми словами, за молитовником, інакше) ВДОМА хоча б один раз упродовж...	Чоловіки, %	Жінки, %	Усі респонденти
Останнього тижня	31,2	54,9	44,2
Останнього місяця (але не останнього тижня)	17,0	18,9	18,0
Останнього року (але не останнього місяця)	7,7	4,6	6,0
Давніше, ніж рік тому (але не останнього року)	5,1	4,2	4,6
Ніколи не молився / не молилася вдома	25,0	10,0	16,7
Важко сказати	14,1	7,5	10,5
Разом, відсотків	100,0¹	100,0	100,0
<i>Разом, осіб</i>	<i>908</i>	<i>1103</i>	<i>2011</i>

¹ Через те, що в таблиці представлені округлені значення, а сума підрахована на основі точних (неокруглених) значень, тут і в інших випадках сума наведених відсотків може виглядати такою, що має невелику розбіжність зі значенням 100,0. Наприклад, уявімо, що маємо точні значення 2,7 і 4,6; відповідно їхня сума 7,3. Якби ми наводили в таблиці ці значення, округлені до цілих чисел, то мали б 3 (замість 2,7), 5 (замість 4,6) та суму 7 (замість 7,3), а не 8, що може оманливо створювати ілюзію помилково розрахованої суми, але насправді є правильним значенням.

Молитва вдома серед різних вікових категорій

Літні люди значно частіше зазначали більш нещодавній час молитви вдома, ніж молодь. Відсоток людей найстаршої вікової категорії, які молилися бодай один раз упродовж останнього тижня, майже удвічі переважає аналогічний відсоток серед молоді: **66%** респондентів віком *70 років і старше* та **34%** тих респондентів, яким *18–29 років*. Однак, відмінність у показниках молитви вдома є меншою для цих вікових категорій, якщо поглянути в перспективі місяця: **76%** респондентів 70 років і старше та **54%** віком 18–29 років молилися бодай один раз упродовж останнього місяця (табл. 4).

Таблиця 4. Молитва вдома за віковими категоріями

Чи молилися Ви (своїми словами, за молитовником, інакше) ВДОМА хоча б один раз упродовж...	Вікові категорії, %						Усі респонденти
	18-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70 +	
Останнього тижня	33,8	37,6	42,2	43,3	51,6	65,7	44,2
Останнього місяця (але не останнього тижня)	20,6	18,0	22,3	19,4	14,5	10,5	18,0
Останнього року (але не останнього місяця)	9,9	5,6	4,2	6,2	6,5	2,2	6,0
Давніше, ніж рік тому (але не останнього року)	3,8	7,5	3,9	4,5	5,2	2,2	4,6
Ніколи не молився / не молилася вдома	18,2	21,2	14,2	18,5	13,7	11,9	16,7
Важко сказати	13,7	9,9	13,3	8,1	8,5	7,6	10,5
Разом, відсотків	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>Разом, осіб*</i>	423	372	332	356	248	277	2008

*Шестеро респондентів не дали відповіді на запитання.

2. Конфесійна належність і молитва в церкві серед християн

Конфесійна належність серед християн

Серед тих, хто зазначили про належність до християнства, **88%** вважають себе православними (**70%** від усіх опитаних), **8%** – греко-католиками (**6,4%** від усіх опитаних). Лише **2,4%** християн (**1,9%** респондентів загалом) не відносять себе до конкретної християнської конфесії.

Таблиця 5. Конфесійна належність серед християн

До якої християнської конфесії Ви належите? (Запитання ставили лише тим, хто зазначили «християнство» як відповідь на запитання про належність до певної релігії.)	Кількість респондентів	Відсоток від тих, хто вважають себе християнами	Відсоток від усіх опитаних
Православ'я	1405	87,8	69,7
Греко-католицизм	129	8,1	6,4
Протестантизм	7	0,4	0,3
Римо-католицизм	11	0,7	0,6
Інша християнська конфесія	8	0,5	0,4
Я – просто християнин/християнка (не належу до конкретної християнської конфесії)	38	2,4	1,9
Важко сказати	2	0,1	0,1
Разом, християни	1600	100,0	79,5
Респонденти, яким не ставили запитання	414	–	20,5
Разом , усі респонденти	2014	–	100,0

Молитва в церкві серед християн

25% тих респондентів, які зазначили про свою належність до християнського віросповідання, повідомили, що молилися в церкві хоча б один раз упродовж останнього тижня (своїми словами, за молитовником, інакше). Робили це хоча б один раз упродовж останнього місяця майже дві треті християн – 62%². Давніше, ніж місяць тому, молилися в церкві 23% християн, а ніколи – 8% (табл. 6).

Таблиця 6. Молитва в церкві серед християн

Чи молилися Ви (своїми словами, за молитовником, інакше) У ЦЕРКВІ хоча б один раз упродовж... <i>(Запитання ставили лише тим, хто зазначили «християнство» як відповідь на запитання про належність до певної релігії.)</i>	Кількість респондентів	Відсоток від тих, хто вважають себе християнами
Останнього тижня	394	24,7
Останнього місяця (але не останнього тижня)	599	37,5
Останнього року (але не останнього місяця)	245	15,3
Давніше, ніж рік тому (але не останнього року)	128	8,0
Ніколи не молився / не молилася в церкві	121	7,6
Важко сказати [як варіант відповіді не пропонували]	110	6,9
Разом*	1597	100,0

*Троє респондентів не дали відповіді на запитання.

² Для коректності інтерпретації результатів варто зауважити, що останній місяць включав Великдень, що може обумовити дещо вищий відсоток молитви в церкві, ніж був би в інші дати опитування (як зазначено на початку матеріалів, опитування проводили з 19 по 31 травня). Цього року Великдень за григоріанський календарем припадав на 27 березня, а за юліанським, якого дотримуються православні та греко-католицька церкви, на 1 травня.

3. Релігійна, конфесійна та церковна належність: порівняння відповідей на різні запитання в межах одного опитування

Тим самим респондентам у межах одного опитування з інтервалом 20–30 хв. було поставлено різні формулювання запитання про релігійну, конфесійну та церковну належність. Спершу одне запитання (релігійно-конфесійна ідентифікація в один етап); далі (після низки запитань з інших тем) знову були поставлені запитання про релігійну ідентичність, але цього разу не одним запитанням, а шляхом поступового уточнення в три етапи (щоб ознайомитися з точними формулюваннями запитань, див. *Додаток*). У другому формулюванні православні церкви були наведені за абеткою назв. У першому – у тій послідовності, яку відтворено в таблиці нижче (табл. 7).

**Таблиця 7. Перше формулювання запитання:
релігійна самоідентифікація в один етап**

Скажіть, до якої конфесії/церкви Ви належите... <i>(Запитання ставили всім респондентам)</i>	Осіб	%
Українська православна церква (Київський патріархат)	920	45,7
Українська православна церква (Московський патріархат)	268	13,3
Українська автокефальна православна церква	16	0,8
Греко-католицька церква	120	5,9
Римо-католицька церква	15	0,7
Протестантські християнські церкви	20	1,0
Мусульманська	4	0,2
Віруючий, але не належу до жодної конфесії	443	22,0
Невіруючий, атеїст	109	5,4
Інша відповідь*	26	1,3
Важко сказати / Не знаю	74	3,7
Разом	2014	100,0

*Варіанти, запропоновані респондентами в «Інша відповідь»: буддизм, єретик, «не ходжу», «особисте ставлення до релігії», «особисте ставлення до віри», «православна без розделения», «просто православний», реформатор, старообрядова віра, суботники, Українська Православна Церква, язичник.

У другому формулюванні запитання (релігійна ідентифікація в три етапи), коли УАПЦ була наведена в переліку православних церков першою, її обрали у 5,2 рази більше респондентів, ніж коли вона була третьою в загальному переліку різних релігійних, конфесійних і церковних ідентичностей (табл. 7, 8 і 9). У практиці репрезентативних опитувань відомо, що підвищена ймовірність обрання першої відповіді властива тим ситуаціям, коли респонденти не певні щодо відповіді (наприклад, це можна бачити також на прикладі електоральних опитувань).

З тих, хто в першому формулюванні запитання задекларували належність до УПЦ КП, повторно зазначили ту саму належність **79%** респондентів; щодо УПЦ МП аналогічний

показник – 74%; УГКЦ – 92%³, тобто серед вірян УГКЦ рівень стабільності відповідей був вищим, ніж у найбільших православних церков, хоча і не 100% (табл. 8).

В обох формулюваннях запитання кількість респондентів, які віднесли себе до УПЦ КП, у понад тричі переважає кількість тих, хто віднесли себе до УПЦ МП. Так само, якщо відібрати лише тих респондентів, які двічі задекларували належність до тієї самої Церкви – УПЦ КП або МП (табл. 8).

Таблиця 8. Порівняння результатів самоідентифікації в один етап і в три: православні та греко-католицька Церкви

Церкви (За абеткою)	Перше формулювання (одне запитання; ідентичне 2010 р.)		Друге формулювання (три запитання)		Відповідь збігається в обох формулюваннях		Відсоток респондентів, які повторно задекларували ту саму ідентичність
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%	
Українська Автокефальна Православна Церква ³	16	0,8	83	4,1	11	0,5	–
Українська Греко-Католицька Церква	120	5,9	129	6,4	110	5,5	92,0
Українська Православна Церква (Київський Патріархат)	920	45,7	782	38,8	723	35,9	78,6
Українська Православна Церква (Московський Патріархат)	268	13,3	224	11,1	198	9,8	73,9
...
Разом	2014	100,0	2014	100,0	2014	100,0	–
Співвідношення респондентів, які декларували належність до УПЦ КП та УПЦ МП, <i>разів</i>	3,43		3,49		3,65		–

Не оминати увагою контраст у співвідношенні даних державної статистики щодо Церков Московського та Київського Патріархатів і відповідей респондентів щодо їхньої церковної належності. Згідно з даними Департаменту у справах релігій та національностей Міністерства культури України ([Звіт про мережу церков і релігійних організацій в Україні станом на 01.01.2016](#)) кількість священників УПЦ МП у понад тричі перевищує кількість священників УПЦ КП (10 169 і 3 332 осіб відповідно), кількість діючих релігійних громад – у понад 2,5 рази (12 167 і 4 658 відповідно)⁴. Імовірно, контраст спричинений поєднанням

³ У разі УАПЦ кількість респондентів є надто малою для статистично значимих висновків: з 16 осіб, які початково задекларували належність до УАПЦ, її повторно зазначили 11 осіб, що арифметично становить 69,6%. Однак, дані для такої малої кількості респондентів мають надто велику похибку репрезентативності для надійності результату. Тому в таблиці зазначено прочерк щодо відсотка респондентів, які двічі задекларували належність до УАПЦ.

⁴ Варто брати до уваги той факт, що суттєво може різнитися кількість вірян у громаді: від кількох десятків до кількох тисяч осіб (у деяких випадках навіть десятки тисяч). Відповідно, маючи дані щодо кількості релігійних громад без уточнень розміру цих громад, неможливо робити жодні припущення щодо загальної кількості вірян, а отже, кількість релігійних громад і кількість вірян, які належать до певного типу громад, зовсім не обов'язково мають бути пропорційними.

проукраїнської орієнтації респондентів із кількома іншими факторами. Серед можливих причин недостатня поінформованість щодо офіційної назви Української Православної Церкви Московського Патріархату та мовні практики в ній. Її офіційною назвою є «Українська Православна Церква» (без жодних уточнень про афіліацію з Московським Патріархатом). Відповідно, бачачи на вході до храму «Українська Православна Церква», не всі віряни ідентифікують її як Московського Патріархату. Водночас можна натрапити на помилкове очікування, що церкви Московського Патріархату неодмінно російськомовні. Насправді ж вивіска на храмі «Українська Православна Церква» часто саме українською мовою і чимало священників УПЦ МП спілкуються з вірянами українською. Служба в УПЦ МП провадиться здебільшого церковнослов'янською мовою, але також і українською. Тож, можливо, за мовною ознакою деякі респонденти, знову-таки, можуть віднести відвідану ними церкву до Київського Патріархату, хоча насправді вона належить до Московського. Водночас не варто виключати й інші фактори: політичний вплив на формування державної статистики, а також те, що наявна кількість церков значною мірою залежить від доступних політичних і фінансових ресурсів, а не лише від кількості вірян.

**Таблиця 9. Друге формулювання запитання:
відповіді на третє запитання з трьох поставлених
(Ідентифікація у три етапи: спершу про релігійну належність,
потім конфесійну для християн, потім церковну для православних)**

До якої православної церкви Ви належите? (Запитання ставили лише тим, хто зазначили «православ'я» як відповідь на запитання про належність до певної християнської конфесії.)	Осіб	Відсоток від усіх опитаних	Відсоток від тих, хто вважають себе православними
Українська Автокефальна Православна Церква	84	4,2	6,0
Українська Православна Церква (Київський Патріархат)	782	38,8	56,3
Українська Православна Церква (Московський Патріархат)	223	11,1	16,0
Інша православна церква	15	0,7	1,1
Я - просто православний/православна (не належу до конкретної православної церкви)	270	13,4	19,4
Важко сказати [як варіант відповіді не пропонували]	17	0,8	1,2
Разом*	1389	69,0	100,0

*У 16 анкетах відсутня відповідь на запитання.

4. Церковна належність: зміни з 2010⁵ по 2016 рік

(Для коректності порівняння не включено до розрахунків
АР Крим, Донецьку та Луганську області)

Станом на травень 2016 року частка вірян УПЦ МП є дещо меншою, ніж у червні 2010 року; в УПЦ КП – навпаки, вона є більшою⁶. Для порівняння було використано відповіді на ідентично сформульовані запитання та варіанти відповідей (зокрема ідентична послідовність варіантів відповідей).

**Таблиця 10. Зміни в релігійній ідентичності:
порівняння даних 2010 і 2016 років**

Скажіть, до якої конфесії/церкви Ви належите ? (Результати опитувань КМІС, проведених у червні 2010 та травні 2016 років)	Кількість респондентів		Відсоток		Різниця відсотків
	2010	2016	2010	2016	
Варіанти відповідей / Рік опитування					
Українська православна церква (Київський патріархат)	552	917	34,2	48,7	14,5
Українська православна церква (Московський патріархат)	293	234	18,2	12,4	-5,8
Українська автокефальна православна церква	38	16	2,4	0,8	-1,5
Греко-католицька церква	148	120	9,1	6,4	-2,8
Римо-католицька церква	8	15	0,5	0,8	0,3
Протестантські християнські церкви	13	20	0,8	1,1	0,3
Мусульманська	11	4	0,7	0,2	-0,4
Віруючий, але не належу до жодної конфесії	385	386	23,8	20,5	-3,3
Невіруючий, атеїст	111	88	6,9	4,7	-2,2
Інша відповідь	26	24	1,6	1,3	-0,3
Важко сказати / Не знаю	29	59	1,8	3,1	1,4
Разом	1614	1881	100,0	100,0	

⁵ Протягом 11–20 червня 2010 року Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) провів всеукраїнське опитування громадської думки. Методом інтерв'ю (при зустрічі) опитано 2028 респонденти, що мешкають в усіх областях України та Автономній Республіці Крим (включно з містом Києвом) за стохастичною вибіркою, репрезентативною для населення України віком від 18 років. Статистична похибка вибірки (з імовірністю 0,95 та за дизайн-ефекту 1,5) не перевищує 3,3% для показників близьких до 50%, 2,8% для показників близьких до 25%, 2,0% для показників близьких до 10%, 1,4% для показників близьких до 5%, 0,7% для показників, близьких до 1 або 99%.

⁶ Відмінність є статистично значимою з імовірністю 0,99.

4. Порівняння складу вірян українських православних Церков Київського та Московського патріархатів (травень 2016)

(Для коректності порівняння до розрахунків включені лише ті респонденти, які в обох версіях запитань задекларували належність до тієї самої церкви)

Соціально-демографічні характеристики

Соціально-демографічні характеристики вірян двох найбільших церков є значною мірою подібними. Немає суттєвих відмінностей серед вірян УПЦ КП та УПЦ МП за віком та розподілом населення на дві категорії – сільське та міське (табл. 11 і 12). Однак, порівняно з УПЦ КП, в УПЦ МП дещо більша частка населення у містах із населенням 100–499 тисяч⁷ (табл. 13).

Таблиця 11. Віряни УПЦ КП та МП: розподіл за віковими категоріями

Вікова категорія	До якої православної церкви Ви належите?				Усі респонденти	
	УПЦ КП		УПЦ МП		Осіб	Відсоток
	Осіб	Відсоток	Осіб	Відсоток		
18-29	145	20,1	39	19,7	426	21,1
30-39	133	18,4	31	15,7	372	18,5
40-49	115	15,9	33	16,7	333	16,6
50-59	118	16,3	35	17,7	357	17,7
60-69	95	13,1	27	13,6	249	12,4
70 +	117	16,2	33	16,7	277	13,8
Разом	723	100,0	198	100,0	2014	100,0

Таблиця 12. Віряни УПЦ КП та МП: сільське та міське населення

Міське та сільське населення	До якої православної церкви Ви належите?				Усі респонденти	
	УПЦ КП		УПЦ МП		Осіб	Відсоток
	Осіб	Відсоток	Осіб	Відсоток		
Міське	430	59,5	113	57,1	1334	66,2
Сільське	293	40,5	85	42,9	680	33,8
Разом	723	100	198	100	2014	100,0

Таблиця 13. Віряни УПЦ КП та МП: розподіл за типом населеного пункту

Тип і розмір населеного пункту	До якої православної церкви Ви належите?				Усі респонденти	
	УПЦ КП		УПЦ МП		Осіб	%
	Осіб	%	Осіб	%		
Село	293	40,5	85	42,9	680	33,8
Селище міського типу	36	5,0	5	2,5	108	5,4
Маленьке місто (до 20 тисяч мешканців)	34	4,7	5	2,5	81	4,0
Середнє місто (20-49 тис.)	57	7,9	4	2,0	133	6,6

⁷ Відмінність є статистично значимою з імовірністю 0,99.

Місто з населенням 50-99 тис.	9	1,2	0	0,0	44	2,2
Велике місто (100-499 тис.)	153	21,2	66	33,3	511	25,4
Дуже велике місто (понад 500 тис.)	141	19,5	33	16,7	456	22,6
Разом	723	100,0	198	100,0	2014	100,0

Порівняно з вірянами УПЦ КП, віряни УПЦ МП зазначали дещо вищий рівень освіти та дещо нижчий рівень доходів; однак, ці відмінності є статистично значимими лише з імовірністю 0,95, але не з імовірністю 0,99 (табл. 14 і 15).

Таблиця 14. Віряни УПЦ КП та МП: за рівнем освіти

Яка у Вас освіта?	До якої православної церкви Ви належите?				Усі респонденти	
	УПЦ КП		УПЦ МП		Осіб	%
	Осіб	%	Осіб	%		
Початкова (менше 7 класів)	12	1,7	5	2,5	32	1,6
Неповна середня (менше 10 класів)	21	2,9	8	4,1	57	2,8
РУ, ФЗУ, ПТУ після 7–8 класів	29	4,1	2	1,0	54	2,7
Повна середня, загальна (10–11 класів)	132	18,4	32	16,2	357	17,9
СПТУ, ПТУ після 10–11 класів	78	10,9	17	8,6	201	10,1
Середня спеціальна (технікум тощо)	234	32,7	55	27,9	621	31,1
Неповна вища (3 курси і більше)	34	4,7	12	6,1	90	4,5
Повна вища	175	24,4	66	33,5	583	29,2
Важко сказати / Не знаю	1	0,1	0	0,0	1	0,0
Разом*	716	100,0	197	100,0	1995	100,0

*Тут і далі, якщо кількість респондентів у категорії УПЦ КП менша за 723 або в категорії УПЦ МП менша за 198, це означає, що в частині анкет відповідь на запитання відсутня.

Таблиця 15. Віряни УПЦ КП та МП: за рівнем доходів сім'ї

Враховуючи всі доходи і грошові надходження всіх членів вашої сім'ї за 1 місяць, до якої із груп за доходом належить Ваша сім'я?	До якої православної церкви Ви належите?				Усі респонденти	
	УПЦ КП		УПЦ МП		Осіб	%
	Осіб	%	Осіб	%		
Не більше 1000 грн.	17	2,4	6	3,0	58	2,9
1001 - 2000 грн.	147	20,3	47	23,7	345	17,1
2001 - 3000 грн.	116	16,0	42	21,2	344	17,1
3001 - 4000 грн.	91	12,6	21	10,6	276	13,7
4001 - 5000 грн.	78	10,8	13	6,6	185	9,2
5001 - 6000 грн.	55	7,6	12	6,1	178	8,8
6001 - 8000 грн.	23	3,2	8	4,0	77	3,8
8001 - 10000 грн.	10	1,4	5	2,5	36	1,8
Понад 10000 грн.	7	1,0	0	0,0	22	1,1
Важко сказати	77	10,7	25	12,6	192	9,5
Відмова від відповіді	102	14,1	19	9,6	301	14,9
Разом	723	100,0	198	100,0	2014	100,0

Порівняно з УПЦ КП, віряни УПЦ МП більшою мірою присутні у Східному макрореґіоні, натомість УПЦ КП – у Південному та Центральному макрореґіонах⁸ (табл. 16–А та 16–Б).

Таблиця 16–А. Віряни УПЦ КП та МП за макрореґіонами

(Відсоткова база – віряни певної Церкви)

Макрореґіони*	До якої православної церкви Ви належите?				Усі респонденти	
	УПЦ КП		УПЦ МП			
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%
Західний	212	29,3	66	33,3	543	27,0
Центральний	285	39,4	62	31,3	703	34,9
Південний	167	23,1	38	19,2	504	25,0
Східний	59	8,2	32	16,2	263	13,1
Разом	723	100,0	198	100,0	2014	100,0

Таблиця 16–Б. Віряни УПЦ КП та МП за макрореґіонами

(Відсоткова база – віряни обох Церков у певному макрореґіоні)

Макрореґіони*	До якої православної церкви Ви належите?				Віряни обох церков	
	УПЦ КП		УПЦ МП			
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%
Західний	212	76,3	66	23,7	278	100,0
Центральний	285	82,1	62	17,9	347	100,0
Південний	167	81,5	38	18,5	205	100,0
Східний	59	64,8	32	35,2	91	100,0
Разом	723	78,5	198	21,5	921	100,0

* *Західний*: Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька області.

Центральний: Київ та Київська область, Вінницька, Житомирська, Кіровоградська, Полтавська, Сумська, Черкаська та Чернігівська області.

Південний: Дніпропетровська, Запорізька, Миколаївська, Одеська, Херсонська області.

Східний: Донецька, Луганська, Харківська області.

⁸ Статично значима відмінність з імовірністю 0,99.

Мовні переваги, національна ідентичність та погляди щодо зовнішньої політики України

Суттєві відмінності у мовних перевагах серед вірян УПЦ КП й МП не були виявлені. Віряни УПЦ МП дещо більшою мірою зазначали про зручність спілкування російською мовою (табл. 17–А і 17–Б; відмінність статистично значима з імовірністю 0,95, але не 0,99). Однак, загалом розподіл відповідей є доволі близьким і в разі об'єднання варіантів відповідей у дві категорії – перевага щодо української або російської мови – дані можна інтерпретувати таким чином, що в обох Церквах більшість респондентів віддали перевагу спілкуванню українською: **64%** в УПЦ КП та **59%** в УПЦ МП (табл. 17–Б).

Таблиця 17–А. Віряни УПЦ КП та МП: за мовними перевагами⁹

Якою мовою респонденту зручніше розмовляти	До якої православної церкви Ви належите?				Усі респонденти	
	УПЦ КП		УПЦ МП		Осіб	%
	Осіб	%	Осіб	%		
Українською	414	57,3	95	48,0	957	47,5
На русском	227	31,4	79	39,9	805	40,0
Однаково, але частіше розмовляє українською	44	6,1	16	8,1	130	6,5
Важко сказати – відповідає українською	5	0,7	5	2,5	27	1,3
Одинаково, но чаще разговаривает на русском	32	4,4	2	1,0	82	4,1
Трудно сказать – отвечает на русском	1	0,1	1	0,5	12	0,6
Разом	723	100,0	198	100,0	2014	100,0

Таблиця 17–Б. Віряни УПЦ КП та МП: за мовними перевагами

Якою мовою респонденту зручніше розмовляти (об'єднані варіанти відповідей)	До якої православної церкви Ви належите?				Усі респонденти	
	УПЦ КП		УПЦ МП		Осіб	%
	Осіб	%	Осіб	%		
Українською*	463	64,0	116	58,6	1114	55,3
Російською**	260	36,0	82	41,4	900	44,7
Разом	723	100,0	198	100,0	2014	100,0

* Об'єднані відповіді: «українською», «однаково, але частіше розмовляє українською», «важко сказати – відповідає українською».

** Об'єднані відповіді: «на русском», «одинаково, но чаще разговаривает на русском», «трудно сказать – отвечает на русском».

Хоча більшість вірян як УПЦ МП, так і УПЦ КП вважають себе українцями, серед вірян УПЦ МП українська ідентичність є дещо менш вираженою (відмінність статистично значима з імовірністю 0,99). Однак, в обох Церквах переважна більшість зазначили, що

⁹ Запитання про те, якою мовою зручніше спілкуватися, наведені в Додатку.

вважають себе «тільки українцем/українкою»: **90%** вірян УПЦ КП та **76%** вірян УПЦ МП (табл. 18).

Таблиця 18. Віряни УПЦ КП та МП: за національною ідентичністю

Я прошу Вас відповісти ще на одне запитання стосовно національної приналежності, щоб записати її по можливості точніше. Це пов'язано з тим, що деякі люди вважають себе приналежними одночасно до декількох національностей.	До якої православної церкви Ви належите?				Усі респонденти	
	УПЦ КП		УПЦ МП			
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%
Тільки українцем (кою)	642	89,7	143	75,7	1668	84,7
І українцем (кою), і росіянином (кою), але більше українцем	43	6,0	12	6,3	132	6,7
Однаковою мірою і українцем (кою) і росіянином (кою)	25	3,5	15	7,9	97	4,9
І росіянином (кою), і українцем (кою), але більше росіянином	2	0,3	10	5,3	35	1,8
Тільки росіянином (кою)	2	0,3	9	4,8	32	1,6
Інша відповідь	2	0,3	0	0,0	5	0,2
Разом	716	100,0	189	100,0	1968	100,0

Хоча віряни обох Церков не підтримують об'єднання України та Росії в одну державу, є суттєві відмінності в поглядах щодо зовнішньої політики. Більшість вірян УПЦ КП вважають, що «відносини України з Росією мають бути такими ж, як з іншими» (**54%**), а більшість вірян УПЦ МП – що «Україна та Росія мають бути незалежними, але дружніми державами» (**59%**). Відмінність відповідей на варіант відповіді «Україна та Росія мають об'єднатися в одну державу» є статистично значимою на рівні 0,95, але не 0,99; при цьому в обох церквах відсоток вірян з такими поглядами є низьким: **2,2%** серед вірян УПЦ КП та **5,6%** серед вірян УПЦ МП (табл. 19).

Таблиця 19. Віряни УПЦ КП та МП: за поглядами щодо бажаних відносин України з Росією

Якими б Ви хотіли бачити відносини України з Росією?	До якої православної церкви Ви належите?				Усі респонденти	
	УПЦ КП		УПЦ МП			
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%
Відносини України з Росією мають бути такими ж, як з іншими	387	53,8	58	29,4	917	46,0
Україна й Росія мають бути незалежними, але дружніми державами	272	37,8	116	58,9	858	43,0
Україна й Росія мають об'єднатися в одну державу	16	2,2	11	5,6	62	3,1
Важко сказати / Не знаю	44	6,1	12	6,1	159	7,9
Разом	719	100,0	197	100,0	1996	100,0

Підтримують приєднання України до Європейського Союзу більшість вірян УПЦ КП (**58%**) і третина вірян УПЦ МП (**33%**). Приблизно одна п'ята вірян УПЦ МП (**21%**) висловилися за

приєднання України до Митного союзу – це майже втричі вищий показник, ніж для вірян УПЦ КП, для яких аналогічний показник становить 7,5% (табл. 20).

**Таблиця 20. Віряни УПЦ КП та МП:
за поглядами щодо бажаної зовнішньої політики України**

Як Ви вважаєте, яким напрямком зовнішньої політики має йти Україна?	До якої православної церкви Ви належите?				Усі респонденти	
	УПЦ КП		УПЦ МП		Осіб	%
	Осіб	%	Осіб	%		
Приєднання до Європейського Союзу	421	58,2	65	33,0	960	47,7
Приєднання до Митного союзу Росії, Білорусі, Казахстану, Киргизії та Вірменії	54	7,5	42	21,3	272	13,5
Неприєднання ані до Європейського Союзу, ані до Митного Союзу	159	22,0	66	33,5	531	26,4
Важко сказати / Не знаю	89	12,3	24	12,2	250	12,4
Разом	723	100,0	197	100,0	2013	100,0

ДОДАТОК

Точні формулювання запитань в опитуванні

Запитання щодо мови

Початок інтерв'ю

ШАНОВНИЙ ІНТЕРВ'ЮЕРЕ!¹⁰

ЩОБ З'ЯСУВАТИ, ЯКОЮ МОВОЮ РЕСПОНДЕНТОВІ ЛЕГШЕ З ВАМИ РОЗМОВЛЯТИ,
ПРИВІТАЙТЕСЯ З НИМ/НЕЮ, НЕ АКЦЕНТУЮЧИ МОВИ ВІТАННЯ.

Добрий д [e] нь (в [e] ч [i] р)

ЯКЩО НА ВАШЕ ПРИВІТАННЯ РЕСПОНДЕНТ ВІДПОВІДАЄ...

... УКРАЇНСЬКОЮ, СПИТАЙТЕ:

А) Скажіть, будь ласка, Вам легше розмовляти українською мовою чи, можливо, Вам легше розговаривать на русском языке?

Українською..... 1 → ПОЗНАЧТЕ ВІДПОВІДЬ І ПРОВІДЬТЕ ІНТЕРВ'Ю УКРАЇНСЬКОЮ

На русском 2 → ВОЗЬМИТЕ РУССКИЙ ОПРОСНИК, ОТМЕТЬТЕ ТАМ ПОЛУЧЕННЫЙ ОТВЕТ И ПРОВДИТЕ ИНТЕРВЬЮ ПО-РУССКИ

Однаково, не має значення

Б) А якою з цих двох мов Ви розмовляєте більше - українською чи російською?

Українською 3
Важко сказати, мабуть, однаково 4

На русском 5
Трудно сказать, наверное, одинаково 6

...НА РУССКОМ, СПРОСИТЕ:

А) Скажите, пожалуйста, Вам легче разговаривать на русском языке, или, возможно, Вам легче разговляти українською мовою?

ВОЗЬМИТЕ РУССКИЙ ОПРОСНИК, ОТМЕТЬТЕ ТАМ ПОЛУЧЕННЫЙ ОТВЕТ И ПРОВДИТЕ ИНТЕРВЬЮ ПО-РУССКИ

Все равно, не имеет значения

Б) А на каком из этих двух языков Вы разговариваете больше — на русском или на украинском?

→ ПОЗНАЧТЕ ОТРИМАНУ ВІДПОВІДЬ І ПРОВІДЬТЕ ІНТЕРВ'Ю УКРАЇНСЬКОЮ

→ ВОЗЬМИТЕ ОПРОСНИК НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ, ОТМЕТЬТЕ ТАМ ПОЛУЧЕННЫЙ ОТВЕТ И ПРОВДИТЕ ИНТЕРВЬЮ ПО-РУССКИ

¹⁰ Тут і далі ВЕЛИКИМИ ЛІТЕРАМИ позначені ті інструкції, які не озвучують респондентові, та варіанти відповідей, що не включені до картки, яку передавали респондентові.

Запитання щодо релігійної ідентичності та молитви

D7. Скажіть, до якої конфесії/церкви Ви належите ... ПЕРЕДАЙТЕ КАРТКУ D7. ОДНА ВІДПОВІДЬ

Українська православна церква (Київський патріархат)	1
Українська православна церква (Московський патріархат)	2
Українська автокефальна православна церква	3
Греко-католицька церква	4
Римо-католицька церква	5
Протестантські християнські церкви	6
Мусульманська	7
Інша конфесія	8
Віруючий, але не належу до жодної конфесії	9
Інша відповідь (ЗАПИШІТЬ) _____	10
Невіруючий, атеїст	11
ВАЖКО СКАЗАТИ/ НЕ ЗНАЮ	12

Після запитання D7 респонденти відповідали на низку запитань з інших тем. За деякий час їм пропонували відповісти на запитання блоку «Релігія», що наведений нижче.

БЛОК «РЕЛІГІЯ»

Ми вже запитували Вас про релігію. Але ми б хотіли дещо уточнити та поставити ще кілька запитань.

P1. Чи належите Ви до будь-якої релігії? Якщо так, то скажіть, будь ласка, до якої релігії Ви належите? ПЕРЕДАЙТЕ КАРТКУ P1. ОДНА ВІДПОВІДЬ

Християнство	1
Буддизм	2
Індуїзм	3
Іслам	4
Іудаїзм	5
Інша релігія	6
Не належу до жодної релігії, але є віруючою людиною	7
Не належу до жодної релігії і не є віруючою людиною	8
ВАЖКО СКАЗАТИ / НЕ ЗНАЮ	9

→ До запитання P5

P2. До якої християнської конфесії Ви належите? ПЕРЕДАЙТЕ КАРТКУ P2. ОДНА ВІДПОВІДЬ

Православ'я	1
Греко-католицизм	2
Протестантизм	3
Римо-католицизм	4
Інша християнська конфесія	5
Я – просто християнин/християнка (не належу до конкретної християнської конфесії)	6
ВАЖКО СКАЗАТИ / НЕ ЗНАЮ	7

→ До запитання P4

Р3. До якої православної церкви Ви належите? ПЕРЕДАЙТЕ КАРТКУ Р3. ОДНА ВІДПОВІДЬ

Українська Автокефальна Православна Церква	1
Українська Православна Церква (Київський Патріархат)	2
Українська Православна Церква (Московський Патріархат)	3
Інша православна церква	4
Я – просто православний/православна (не належу до конкретної православної церкви)	5
ВАЖКО СКАЗАТИ / НЕ ЗНАЮ	6

Р4. Чи молилися Ви (своїми словами, за молитовником, інакше) У ЦЕРКВІ хоча б один раз упродовж... ПІСЛЯ ПЕРШОГО «ТАК» НЕ НАЗИВАЙТЕ РЕСПОНДЕНТОВІ НАСТУПНІ ВАРІАНТИ ВІДПОВІДЕЙ. ОДНА ВІДПОВІДЬ

ОСТАННЬОГО ТИЖНЯ	1
ОСТАННЬОГО МІСЯЦЯ	2
ОСТАННЬОГО РОКУ	3
ДАВНІШЕ, НІЖ РІК ТОМУ	4
НІКОЛИ НЕ МОЛИВСЯ /НЕ МОЛИЛАСЯ В ЦЕРКВІ	5
ВАЖКО СКАЗАТИ / НЕ ЗНАЮ	6

Р5. Чи молилися Ви (своїми словами, за молитовником, інакше) ВДОМА хоча б один раз упродовж... ПІСЛЯ ПЕРШОГО «ТАК», НЕ НАЗИВАЙТЕ РЕСПОНДЕНТОВІ НАСТУПНІ ВАРІАНТИ ВІДПОВІДЕЙ. ОДНА ВІДПОВІДЬ

ОСТАННЬОГО ТИЖНЯ	1
ОСТАННЬОГО МІСЯЦЯ	2
ОСТАННЬОГО РОКУ	3
ДАВНІШЕ, НІЖ РІК ТОМУ	4
НІКОЛИ НЕ МОЛИВСЯ /НЕ МОЛИЛАСЯ ВДОМА	5
ВАЖКО СКАЗАТИ / НЕ ЗНАЮ	6